

Csatári Bence

RÉSEK A FALON

Az ORI a lazuló diktatúrában

A pop-rockzenei koncertek, illetve a színházi könnyűműfajba tartozó produkciók megszervezésében sokáig egyeduralkodó cég, az Országos Rendezőiroda (ORI)¹ a nyolcvanas évek második felében már elvesztette monopolhelyzetét. Több kisebb-nagyobb, általában a „nagy beatgeneráció” köreiből kikerülő szakmabeli irányítása alatt álló gmk (gazdasági munkaközösség) és az 1982-ben szintén pártállami direktíva alapján létrehozott Ifjúsági Rendezőiroda (IRI) jelentett konkurenciát.

A Kádár-rendszer hanyatlásának időszakából jelen tanulmány az 1987-es esztendő működésének egyes részleteit tekinti át, mert ez volt politikatörténeti értelemben az utolsó olyan év, amikor a pártállam még gyakorlatilag monolit módon működött. Az MSZMP 1988. május 20–22-e között rendezett „pünkösdi pártértekezletén” Kádár Jánosot ugyanis megfosztották a főtítkári poszttól, hatalom nélküli elnökké választották. A vezetésbe reformkommunisták kerültek, miközben először még illegálisan, majd rövidesen elismerten is megalakultak a rendszerváltást szorgalmazó pártok.

Az 1987-es év egyébként vezetőváltással is járt az ORI-ban: Bali Györgyöt megbízott igazgatóként Bulányi László váltotta fel, aki bevezette a 12 százalékos prémiumot az alkalmazottak körében, ezáltal is érdekelttette téve őket a koncertszervezésben.² Ezzel egy időben a társintézményekkel való jobb kapcsolattartásra hivatkozva – valójában a hatékonyabb költségvetés megvalósításáért – került sor az iroda belső szerkezetének átalakítására, amit Bulányi megbízott igazgatóként rendelt el 1987. szeptember 30-án. Ennek keretében megszüntették a Dramaturgiai Osztályt, amivel véleménye szerint a fődramaturg feladatai jobban meghatározhatóak lettek. Emellett Reklám- és Vendéglátóműsor Osztályt alapítottak az ORI-n belül, amelynek feladata az igazgatói utasítás szerint az új partnerkapcsolatok ápolása és az innováció végrehajtása lett. Az új osztály élén álló vezetőnek feladata lett egyebek mellett az, hogy részt vegyen az úgynevezett elfogadó főpróbákon, bemutató előadásokon, és a műsorokat az intézmény nevében jóváhagyja. Feladatkörébe tartozott továbbá a keretszerződéses partnerekkel és a társszervekkel való kiemelt kapcsolattartás. Az ORI belső rendelete a Központi Műsorszerkesztési Osztály feladatait változatlanul hagyta.³

¹ Az ORI hivatalosan 1958. február 1-jén alakult meg az 1958. január 3-án megjelent 3/1958 (I. 3.) számú törvényerejű rendelettel (Magyar Közlöny 1958. január 3., 17). Jogilag a teljes önállóságát az 1964. december 31-én kelt 2035/1964. számú művelődésügyi miniszteri rendelettel nyerte el, amikor feloszlatták az Állami Hangverseny- és Műsorigazgatóságot. Lásd Magyar Nemzeti Levéltár Magyar Országos Levéltár [a továbbiakban: MOL] XIX-I-4-c (Művelődésügyi Minisztérium Ellenőrzési Főosztály iratai) 131. d. ORI-iratok.

² MOL XIX-I-9-pp (Művelődési Minisztérium Ellenőrzési Főosztály) 70. d. ORI költségvetési ellenőrzése dosszié.

³ MOL XXVI-I-67 (Az ORI 1968–1991 közötti iratai) 6. d. 5232.

Az egyre nehezedő pénzügyi körülményekről az 1987-es esztendőben az ORI-ban készült egy dokumentum. 1987. december 28-án Bulányi László kifejtette véleményét Simon Lászlónak, a Művészeti Szakszervezetek Szövetsége titkárának, mely szerint az értékeket létrehozó szakmai műhelyek működési költségei rohamosan emelkedtek, az állami támogatás ugyanakkor abszolút és relatív értelemben is csökkent. Emiatt a „fogyasztókat”, azaz a koncertekre járókat kellett anyagilag megterhelni, vagyis emelkedtek a jegyárak. Ezzel együtt járt azonban a közönség igényeinek fokozottabb figyelembevételé, amely igények azonban nem feltétlenül az értékes produkciókra irányultak. Az ORI vezetője szerint a szakszervezeti mozgalmon belül meg kellett volna vizsgálni, hogyan lehetett megvédeni az „igazi értékeket”, amelyek alatt az MSZMP ideológiai irányelveit értette. Hangsúlyozta egyúttal, hogy nem az egyes zenei stílusok hierarchizálása a legfontosabb, hanem az, hogy egyáltalán megállapítsák: mi az értékes és mi az értéktelen. Érezhette Bulányi a változások előszelét is, mert modellértékűnek mondta a könnyűzenészek szakszervezetének megalakulását, amiért korábban évtizedekig küzdöttek. Ugyanakkor tartott attól, hogy a szakszervezeten kívül is alakulnak újabb, általa nemkívánatosnak nevezett mozgalmak.⁴

Az ORI kapcsolata a Nemzetközi Koncertigazgatósággal

A könnyűzenei intézményekkel való kapcsolattartás során gyümölcsöző együttműködések és a rivalizálásból fakadó konfliktusokat is megélt a rendezőiroda. Például az ORI és a Nemzetközi Koncertigazgatóság (NKI, másik nevén Interkoncert) között is összetűzésre került sor. Pentz Zsoltnak, az NKI könnyűzenei osztályvezetőjének dorgálóan írt Bulányi László – ekkor még az ORI művészeti vezetőjeként –, amikor az ORI ismételten elzárkózott a Swingle Singers énekegyüttes felléptetésétől. Az együttes ugyanis már volt két éve Magyarországon, és erről az NKI nem tájékoztatta az ORI-t, hanem egy harmadik szervtől, a Tavasz Fesztivált szervező Idegenforgalmi Propaganda- és Kiadóvállalattól (IPV) tudták meg véletlenül. Elgondolkodtató, hogy egy szintén könnyűzenével foglalkozó szerv miért nem tudott a két évvel azelőtti magyarországi Swingle Singers-konцерtról, illetve – ha igaz, amit az ORI állított – miért hallgatta el előlük ezt a tényt az NKI. Két eset lehetséges: vagy nem írt igazat Bulányi, és mégiscsak tudtak a koncertről, vagy az ORI tényleg ennyire tájékozatlan volt. Ezzel együtt várták a további NKI-ajánlatokat, már csak azért is, mert a kötött devizagazdálkodás miatt néha rákényszerültek az együttműködésre.⁵ Előfordult ugyanakkor az is, hogy még a két vállalat együtt sem tudta kifizetni a fellépti díjat, az ORI ezért utasította vissza egyebek mellett a Giorgia nevű külföldi zenekar felléptetését, amivel az NKI részéről Pentz Zsolt megkereste őket.⁶ Ugyancsak nem tudtak eleget fizetni Gilbert Bécaud-nak. Pentznek írt visszautasító levelét pedig 1986. december 18-án Bulányi még azzal is indokolta, hogy az említett mű-

⁴ MOL XXVI-I-67 7. d. 7019., 1–3 p.

⁵ MOL XXVI-I-67 4. d. 309.

⁶ MOL XXVI-I-67 7. d. 6268.

vész legutóbb a hatodáért vállalta a fellépést Magyarországon (hogypontosan mikor, azt nem írta).⁷

A zökkenőktől sem mentes együttműködés jegyében Bulányi 1987. május 8-i levelében arra kérte Pentzet, inkább 1987 őszére adjanak nekik külföldi vendégszereplőkre ajánlatot, nyárra ugyanis már telített volt a budapesti piac. Felsorolta, hogy május 21-én rendezték a Santana-koncertet, és sajnálatát fejezte ki amiatt, hogy azt nem ők szervezték. Ugyancsak mások bonyolították le 1987 júniusában a Genesis-koncertet a Népstadionban;⁸ akkoriban már nem csak a két állami monopolcég szervezhetett koncerteket,⁹ ami anyagi szempontból meglehetősen érzékenyen érintette őket.¹⁰ Bulányi ugyancsak Pentznek azt írta 1987. július 9-én, hogy az Interkoncert által nekik ajánlott művészeket (Rhoda Scott, Golden Gate Quartett, Chi Coltrane, Vital együttes) nem kívánták felléptetni, mert irántuk elsősorban az idősebb korosztály érdeklődik. Ugyanakkor nem lehetett előre meghatározni az érdeklődés mértékét, amit leginkább a romló gazdasági helyzettel magyaráztak. Hiányolták azt is, hogy az NKI nem közölte a pontos anyagi kondíciókat és a tervezett fellépési időpontokat.¹¹ Hasonló hangvételű volt az 1987. július 10-én, szintén Pentz Zsoltnak írt levél, amelyben a latin-amerikai zenekarokat és a „másod-harmad vonalbeli” együtteseket háritották el,¹² valamint egy szintén ezen a napon kelt levélben ugyancsak visszautasította Udo Lindbergh fellépését a szervezés idejének rövidségére, Ray Charlest pedig a fellépti díjának drágaságára hivatkozva.¹³

Az NKI által az ORI-nak adott elégtelen ajánlatok miatt Bulányi László még Boros Róbertnek, a Művelődési Minisztérium Nemzetközi Propaganda- és Szervezési Főosztálya vezetőjének is panaszkodott, azokat „inkurrens”-nek (értékesíthetetlennek) nevezve.¹⁴ Az NKI-val való szinte folyamatos pengeváltás része volt az is, amikor Legény

⁷ MOL XXVI-I-67 7. d. 6345.

⁸ Rusz Ferencnek, az NKI főosztályvezetőjének azt írta Bulányi László 1987. február 4-én, hogy mivel intézményük devizakerete évek óta stagnál, ezért nem tudtak részt venni a Genesis együttes koncertszervezésében: MOL XXVI-I-67 4. d. 805.

⁹ A külföldi együttesek behozatalát ekkor már az IRI is végezhette, amire példaként szolgál, hogy az IRI-vel megállapodást kötött az ORI, hogy a Thomas Anders- (a Modern Talking duó egyik tagja) koncertre, melyet az IRI szervezett, az ORI is segít eladni a jegyeket. 150 darab 210 forintos jegyet el is adtak, amit a jutalékuk levonása után át is utaltak az IRI MNB-számlájára: MOL XXVI-I-67 5. d. 3741. Egyébként az IRI igazgatójaként is ismert Gál Ivánt – aki azt megelőzően az ORI-nál sok évet eltöltött – Bulányi László 1987. november 3-án átkérte újra az ORI-hoz Tarsai Gyulától, az IRI-t fenntartó Express Ifjúsági és Diák Utazási Iroda igazgatójától. A levélben már a konkrét fizetési összeget is meghatározták 11 900 forintban a művészeti tanácsadói munkakör betöltéséhez: MOL XXVI-I-67 6. d. 5885.

¹⁰ MOL XXVI-I-67 5. d. 2120. Konkurenciát jelentettek az ORI-nak ebben az időszakban az IRI mellett a helyi művelődési házak népművelő koncertszervezői is, akik sokszor igyekeztek felüllicitálni a zenészek ORI-gázsiját. Emiatt az ORI méltatlankodott, és e tárgyban levelet is írt a Baranya Megyei Tanács Művelődési Osztályának, amelyben leírták, hogy ki kell vizsgálni a magánszervezésű koncerteket, másrészt az ORI igyekszik azokkal a művelődési házakkal együttműködni – itt a siklósit említették meg –, amelyekkel eddig is jó volt a viszonyuk. A méltatlankodó levelet a Dunántúli Napló augusztus 10-i számában megjelent, a helyi koncertszervezésről szóló cikk okozta. MOL XXVI-I-67 6. d. 4255.

¹¹ MOL XXVI-I-67 5. d. 3430–3434.

¹² MOL XXVI-I-67 5. d. 3560.

¹³ MOL XXVI-I-67 5. d. 3563.

¹⁴ MOL XXVI-I-67 6. d. 4693.

Csabáné, az ORI megbízott osztályvezetője írt Pentz Zsoltnak, miszerint a két cég között 1975-ben és 1982-ben együttműködési keretszerződés jött létre, ennek értelmében az ORI impresszálási díjat nem köteles fizetni az NKI-nak. A dokumentumtól a gyakorlatban azonban eltértek, és 5 százalékot mégis fizetett az ORI az NKI-nak külföldi művészek közvetítéséért. Az ilyen mértékű kifizetés ellen az NKI 1987-ig nem emelt kifogást, ugyanakkor 1987-től már 10 százalékot akart kérni, amit az ORI nem volt hajlandó teljesíteni.¹⁵

Legény Csabáné megbízott osztályvezető a Black Sabbath 1987. december 1–2-i tervezett koncertjével kapcsolatosan meglehetősen éles hangvételű, személyeskedésektől sem mentes levelet írt Pentznek. Sérelmezte, hogy az NKI késlekedett a koncert reklámozásában, holott azt szerintük már régen be kellett volna indítani, és azt is hiányolta, hogy az együttes honoráriumáról nem tájékoztatták az ORI-t. Nemigen fogadták el az NKI érvelését, miszerint az együttes az ENSZ embargós listáján volt, mert fellépett az apartheid-rezsim által sújtott Dél-Afrikai Köztársaságban, egészen egyszerűen nem hittek nekik, és követelték az erről szóló dokumentumot. Utólag már tudjuk, ebben a kérdésben az NKI-nak volt igaza, és tényleg tiltólistán volt a Black Sabbath, emiatt esetleges magyarországi fellépése a korabeli médiában nagy port kavart fel. Az ORI ugyanakkor követelte, hogy haladéktalanul kössék meg a zenekarral a szerződést, nehogy kútba essen a koncertjük, sőt azzal fenyegették meg az NKI-t, hogy „a szerződés megkötésének halogatásából adódó kárainkat Önök felé érvényesíteni fogjuk”.¹⁶ Malíciózusan azt is írták ebben a levélben egy korábbi esetre, az Al Bano együttes esetleges magyarországi felléptetésére emlékeztetve, hogy „Már nem lepődünk meg azon, hogy egy fontos kérdésben, a feltételes módokból, a véleményezésekből és eléggé szakszerűtlen megállapításokból áll a levél [amit az NKI írt korábban az ORI-nak], nevezetesen: az Al Bano együttest világsztárnak lépteti elő. Örülünk egyszemélyes slágerlistájának, de ilyen szubjektívizmussal nemzetközi tevékenységet folytatni még a könnyűzene területén sem lehet. Még akkor sem, ha az elmúlt évek tevékenységéből adódóan úgy tűnik, mintha Önnek és osztályának Magyarország könnyűzenei életének alakításában csak egy menedzser létezne.” A levél a továbbiakban súrolja a sértegetést: „több éves tapasztalatom, hogy adott esetben azt sem tudják, hogy Prágában milyen külföldi együttes lép fel”.¹⁷

Egy másik kemény fémzenét játszó zenekar esetében ugyanakkor zökkenőmentes volt az ORI és az NKI együttműködése, ebben az esetben azonban a Petőfi Csarnokkal (PeCsa) gyűlt meg a bajuk. A Running Wild együttes Hamburg–Budapest–Hamburg viszonylatban való utaztatását és elszállásolását vállalta az ORI, napidíjat is fizettek az együttesnek, étkezésükről azonban a zenészeknek maguknak kellett gondoskodniuk, a

¹⁵ MOL XXVI-I-67 7. d. 6246.

¹⁶ MOL XXVI-I-67 6. d. 5796., 2 p. A koncert végül valóban elmaradt a fenti okok miatt, ennek nyomait érhetők abban is, hogy az ORI lemondta a koncerthirdetéseket a különböző médiumokban: MOL XXVI-I-67 6. d. 6011–6015. A hard rock zenekar helyett az NKI meghívta a Tokyo Blade, a Paganini, a Mama's Boys, a Sado és a Railway együtteseket: MOL XXVI-I-67 6. d. 6033–6034., 6036., 6051., 6083–6085., 6099., 6110.

¹⁷ MOL XXVI-I-67 6. d. 5796., 1 p.

vízumot az NKI-nak kellett beszereznie,¹⁸ az ORI pedig egyeztetett a PeCsá-val a te-rembérleti díjról.¹⁹ Amikor kiderült, hogy jó időjárás lesz és nagy az érdeklődés, úgy döntöttek, szabadtéren rendezik meg a koncertet, aminek propagálására felkérték az MTV Műsorigazgatóságát²⁰ és az MTV Képűjság szerkesztőségét.²¹ Az angol nyelvű tolmácsolást mások mellett Schuszter Lóránttal, az akkor éppen működését szüneteltető P. Mobil együttes vezetőjével oldották meg, aki naponta ezer forintot, öt napra összesen ötezer forintot kapott az ORI-tól. Emellett fogadtak egy német tolmácsot is, ugyanennyiért.²² A szabadtéri koncert nagyobb bevétele miatt azonban a PeCsa igazgatója, Lehel László az eredetileg megállapított 70 ezer forintos bérleti díjon felül további 35 880 forintot kért az ORI-tól. Ezt az összeget azonban az ORI nem fizette ki. Legény Csabáné 1987. november 25-én kelt levelében azzal érvelt, hogy a szabadtéri rendezés nem okozott a PeCsá-nak többletköltséget, ráadásul nem is jelezték az ORI-nak a koncert előtt, hogy az intézményen belüli helyszínváltás miatt megemelik a bérleti díjat.²³ Az ORI más esetekben is igyekezett a különböző koncertszervezési költségeket lefaragni. Amikor az NKI Ray Charles fellépését ajánlotta nekik, mérsékelni szerették volna a művész gázsiját, mert különben – ahogy írták Pentz Zsoltnak – „nem bízhatunk a gazdasági szempontból is sikeres koncert megszervezésében”.²⁴

Az NKI-val az 1987. novemberi Cliff Richard-koncerttel kapcsolatban is együttműködtek, Németh Ferencné és Sármánci Pál ORI-osztályvezetők kérték Ruzs Ferencet, az NKI főosztályvezetőjét, hogy a szükséges lépéseket tegyék meg ez ügyben, és a két ajánlat közül az olcsóbbat válasszák.²⁵ Más alkalommal az ORI-tól kért kisbuszt és sofőrt Járóka Sándor és zenekara szállításához az NKI 1987. február 6-án, amiért az üzemanyag árát, a sofőr napidíját és a busz bérleti díját (15 Ft/km-rel) fizették ki.²⁶ Furcsamód az NKI-val kellett együttműködnie az ORI-nak akkor is, amikor Dobos Attila estjét szervezték meg, mivel hivatalosan külföldről jött a művész 1987-ben (ugyanis előzőleg az NSZK-ba emigrált).²⁷

A Shakin Stevens-koncertet az eredeti elképzelésektől eltérően az ORI mégsem az NKI-val, hanem a Népstadion és Intézményeivel (NSI) közösen rendezte, a devizaköltségeket pedig fele-fele arányban állták, a forintban felmerülő költségeket azonban teljes mértékben az ORI fizette. Erről 1987. február 2-án értesítette Németh Ferencné ORI-osztályvezető Pentz Zsoltot.²⁸ Rusznak beszámoltak egyúttal arról is, hogy a C. C. Catch-koncertet 1987. március 12-én a fent említett Shakin Stevens-koncerthez ha-

¹⁸ MOL XXVI-I-67 6. d. 4437.

¹⁹ MOL XXVI-I-67 6. d. 4449.

²⁰ MOL XXVI-I-67 6. d. 5276.

²¹ MOL XXVI-I-67 6. d. 5277.

²² MOL XXVI-I-67 6. d. 5189.

²³ MOL XXVI-I-67 7. d. 6387.

²⁴ MOL XXVI-I-67 5. d. 2033.

²⁵ MOL XXVI-I-67 4. d. 650.

²⁶ MOL XXVI-I-67 4. d. 821.

²⁷ MOL XXVI-I-67 4. d. 869.

²⁸ MOL XXVI-I-67 4. d. 708.

sonlóan az NSI-vel rendezték, és fele-fele arányban vállalták a devizális költségeket,²⁹ a helyárat pedig az ORI-nak jóvá kellett hagyatnia a Budapest Sportcsarnokkal (BS).³⁰

Konfliktusok más könnyűzenei intézményekkel

Az ORI a fent már említett, az NKI-val és a PeCsá-val történt összetűzésein túlmenően más könnyűzenei intézményekkel is konfliktusba keveredett. Ebbe a kérdéskörbe tartozik egyebek mellett az az eset, amikor Tar Mihály méltatlankodó levelet írt a Magyar Rádióknak 1987. július 31-én, amiért nem mondták be műsoraikban az egyes koncertek reklámjainál, hogy „az ORI koncertje”, pedig ezért fizettek is. Ez különösen annak fényében jelentett érzékeny veszteséget az ORI-nak, hogy ebben az időben már más koncertszervező iroda is működhetett, és az egykor monopolhelyzetben lévő cég versenyhelyzetbe került, így egyre fontosabbá vált számukra is a reklámtevékenység.³¹

Ugyancsak feszültség támadt a Fővárosi Tanács Mozgóképszínház Vállalata és az ORI között, amikor a Corvin moziban tartott előadások után darabonként 100–150 jeggyel kevesebbel számoltak el az ORI-nak, mint amennyit eladtak. Az ORI ettől függetlenül gálánsan viselkedett: azt kérte, hogy ne kelljen az eredetileg megállapított bérleti díjat a mozivállalat számára kifizetnie, csak egy csökkentett összeget, mivel nem volt teltház.³² A Magyar Úttörők Szövetségével is összeütközésbe került az ORI, amikor egy novemberi telefonbeszélgetés során tudták csak meg véletlenül egy alkalmazottjuk révén, hogy a szokásos parlamenti fenyőfaünnepség megszervezésével 1987-ben nem őket bízták meg. Ezt „a régi jó kapcsolataikra való tekintettel” sérelmesnek tartották, emiatt sértődöttségükben – és persze azért, mert nem realizáltak bevételt ebből az általuk meg nem rendezett eseményből – visszatartották az akkor velük exkluzív szerződésben álló Z'zi Labor együttest a parlamenti fellépéstől.³³ Konfliktusba kerekedett az ORI a monopóliumát megtörő intézmények közül a Magyar Média Műsorirodával is, amiről egy 1987. október 28-án Bözsöny Lajos gazdasági osztályvezető által írt levél alapján tájékozódhatunk. Ebben az a követelésük szerepelt, hogy a konkurens cég által az ORI-nak szeptember 30. óta ki nem fizetett, jegyeladásból származó 106 425 forintot sürgősen utalják át.³⁴

²⁹ MOL XXVI-I-67 4. d. 805.

³⁰ MOL XXVI-I-67 4. d. 272.

³¹ MOL XXVI-I-67 6. d. 4112. Máskor azonban jól jött a segítség a rádió részéről, például akkor, amikor B. Tóth Lászlótól azt kérte az ORI, hogy mondja be *Poptarisznya* című műsorban, hogy a Pápán augusztus 5-én elmaradt Z'zi Labor-koncertet augusztus 16-án megtartják: MOL XXVI-I-67 6. d. 4160. Ugyanezt kérték a Magyar Televíziótól is, Csernovics Györgynek címezve a levelet: MOL XXVI-I-67 6. d. 4159.

³² MOL XXVI-I-67 7. d. 6082.

³³ MOL XXVI-I-67 7. d. 6606.

³⁴ MOL XXVI-I-67 6. d. 5836. A konkurencia irányába mért huszárvágásként is értelmezhető az a levél, amelyben egy felháborodott lakost arról tájékoztattak, hogy az általa reklamált és alacsony színvonalúnak mondott *Rock remekei* című előadás, melyet 1987. december 14-én rendeztek az Erkel Színházban, nem az ORI, hanem a Magyar Média rendezése volt. Arra, hogy pontosan mit kifogásolt a néző, nem tért ki a levél: MOL XXVI-I-67 7. d. 6992.

Az összeütközésekhez sorolható, amikor az irodának mentetőznie kellett egyik alkalmazottja, Nemes László műszaki vezető viselkedése miatt. Noha nem részletezték, miként kompromittálta az ORI-t alkalmazottjuk viselkedése, sűrű elnézések közepette kérte Legény Csabáné a Magyar Állami Operaház gazdasági igazgatójától, Vörös Lászlótól egy 1987. december 29-én kelt levelében, hogy „meggondolatlan, kifogásolható” magatartása miatt Nemes kitiltását az Erkel Színházból függeszték fel. Súlyos indoka volt ennek a folyamodványnak, ugyanis az iroda számára nélkülözhetetlen volt hangtechnikusuk munkája, mivel szándékaik szerint ő hangosította a színházban nemcsak a *Nem félünk az újévtől* című, 1987. december 31-én rendezett óévbúcsúztató műsorukat, hanem a Neoton Família 1988 tavaszán tartott koncertjeit is.³⁵ Kellemetlen epizódot jelentett az ORI számára az is, amikor megkereste az intézményt a Pokolgép együttes 1987. december 28-i koncertje miatt a BRFK vizsgálati osztálya, és arról érdeklődtek, hogy Vona Károlynak be van-e jegyezve a technikus igazolványában a pirotechnikai hatáskör is. Csanádi Lajos igazgatási és jogi osztályvezető 1987. december 30-i válaszában arról értesítette Butora Ferenc rendőr őrnagyot, hogy Vonát fénytechnikusként alkalmazta az ORI, de 1986. december 31-én lejárt a technikus igazolása, ilyen dokumentummal 1987-ben már nem rendelkezett, egyébként is, mint betanított fénytechnikus nem láthat el pirotechnikai feladatokat. Felhívták ugyanakkor a figyelmet arra, hogy a munkaidőn túli, alkalmi, eseti megbízásainak teljesítéséhez Vona Károlynak nem kell az ORI-hoz engedélyért folyamodnia.³⁶

Ennél súlyosabb, anyagi következménye volt a Legfelsőbb Bíróság döntésének, amely 100 ezer forintos bírsággal sújtotta az ORI-t, mert az ítélet szerint az 1980-ban rendezett *Szilveszteri óriáskerék* című produkciójukkal fogyasztókat megtévesztő magatartást tanúsítottak. Ez ellen fellebbezett a rendező iroda 1987. október 6-án Gergely László jogtanácsos aláírásával, melyben azt kérték, hogy a Legfelsőbb Bíróság elnöke rendelje el a határozat végrehajtásának felfüggesztését, és emeljen törvényességi óvást „annak érdekében, hogy a szocialista törvényesség eredményeként az objektív igazság érvényesülhessen”.³⁷ Azal érveltek, hogy sem erkölcsi, sem anyagi kárt nem okozott azzal az ORI, hogy pótló előadást tartottak, az 1828 darab jegy tulajdonosai közül pedig senki sem jelzett nekik vissza negatívan. Ráadásul, mivel a rendezvényt az Ipari Szövetkezetek Országos Szövetsége (OKISZ) Laborral együtt tartották, a két cég „kártalanítást” akciót tartott, amiről a Magyar Rádió is beszámolt.

³⁵ MOL XXVI-I-67 7. d. 7007.

³⁶ MOL XXVI-I-67 7. d. 7057. Egy másik idevágó dokumentumból kitűnik, hogy az 1987. augusztus 21-i, Petőfi Csarnok-beli Pokolgép-koncertre az ORI külön szerződést kötött a koncerthelyszínnel a hang-, fény-, látvány- és színpadtechnikára, amelyben a legmesszebbmenőkig részletezték, hogy milyen technikai berendezéseket bocsátanak rendelkezésre, és ezért mekkora összeget (összesen 65 ezer forintot) kérnek: MOL XXVI-I-67 6. d. 4285.

³⁷ MOL XXVI-I-67 6. d. 5147., 2 p.

Szponzorációs reklámszerződések, hirdetések

A lassan beinduló gazdasági változásokat jelzi az a tény is, hogy az ORI 1987-ben már nem csupán az állami költségvetésből és a koncertek bevételeiből származó pénzre alapozta működési stratégiáját, hanem a különböző cégekkel kötött – ma így mondanánk – szponzorációs szerződésekre is. Erre számos példát lehet felhozni, közülük emelünk ki néhányat. A Centrum Áruházakkal évente 500 ezer forint értékben kötöttek szerződést, melynek értelmében a kereskedő cég azért fizetett az ORI-nak, hogy reklámozzák őket rendezvényeiken, leginkább a BNV-pavilonokban.³⁸ Az ORI rendezvényén a Pest Megyei Pincegazdaság is reklámoztatta magát az 1987. január–februári 10 előadásból álló sorozatban az Operettszínházban, amiért cserébe 120-120 üveg vörös- és fehérbort ajánlottak fel a rendezvényeken történő sorsolások nyereményeként.³⁹ Ehhez hasonló megállapodást kötöttek a Kecskeméti Borgazdasági Kombináttal is.⁴⁰ A Caola Kozmetikai és Háztartás-vegyipari Vállalat is reklámoztatta magát 1987-ben az ORI műsoraiban, nekik is nyereménytárgyakat kellett felajánlaniuk: babaszappant, kamillás szappant és fogkrémet.⁴¹ Az ORI árusítással egybekötött műsorsorozatot is rendezett 1987. december 9–14. között a Budapest Körcsarnokban *Karácsonyi szupervásár* címmel, ami szintén jó reklámozási lehetőséget jelentett különböző cégeknek. A Fontana Divatház,⁴² a Kunbőr Díszműipari Szakcsoport,⁴³ illetve a Caola⁴⁴ hirdetett náluk ezen alkalommal. Az IPV is reklámoztatta magát az ORI-n keresztül, 1987-ben 528 ezer forintról szólta megállapodás. A reklámszerződés sajátos formája volt az ORI-nál, amikor megkérték az Észak-Pesti Vendéglátó Vállalatot, hogy a Színész–Újságíró Rangadón (SZÚR) a Népstadionban 1987. május 24-én fellépő 80 fős nyíregyházi ifjúsági fúvószenekart, illetve az úgynevezett ezreddobos csoportjukat lássák vendégül térítésmentesen. Ezért cserébe hangosbemondón és villanyújságon reklámozták őket a stadionban, a vendéglátós cég által meghatározott szöveggel.⁴⁵ Mivel megesett, hogy egy cég szponzorációs szerződés elmaradása miatt méltatlankodott, arra következtethetünk: nem volt rossz üzlet az ORI rendezvényein hirdetni. A játék- és hangszerforgalmazó TRIÁL példának okáért egyenesen sértődött hangú levelet írt nekik, amiért 1986-ban nem reklámozhattak az ORI rendezvényein.⁴⁶

Ezzel együtt több sikertörténetet is elkönyvelhetett az ORI. Ide tartozik, hogy 1987. december 28-án együttműködési megállapodást kötöttek a Hungária Biztosítóval az 1988-as esztendőre, mely szerint a biztosítócég vállalta, hogy reklámanyagokat ad saját magáról az ORI-nak koncertjeire, rendezvényeire, illetve azokat a hirdetések fejében

³⁸ MOL XXVI-I-67 4. d. 94.

³⁹ MOL XXVI-I-67 4. d. 119.

⁴⁰ MOL XXVI-I-67 4. d. 120.

⁴¹ MOL XXVI-I-67 4. d. 154.

⁴² MOL XXVI-I-67 4. d. 407.

⁴³ MOL XXVI-I-67 4. d. 408.

⁴⁴ MOL XXVI-I-67 4. d. 409.

⁴⁵ MOL XXVI-I-67 5. d. 2734.

⁴⁶ MOL XXVI-I-67 7. d. 6044.

éves szinten 1,4 millió forint értékben szponzorálja. Így kerülhettek a biztosítóvállalatot bemutató reklámhordozók egyebek mellett a nemzetközi nőnap alkalmából az ORI által rendezett divatbemutatóra, a Budapest Sportszarnok-beli pop-rockegyüttesek koncertjeire, illetve a SZOT legnagyobb üdülőinek szabadtéri színpadain tartott hangversenyekre, a Hungexpo divatszínpadára, továbbá fővárosi mozik filmbemutatói előtt tartott rendezvényeikre. Ahhoz, hogy a biztosító ellenőrizni tudja reklámozásukat, tiszteletjegyeket kaptak az érintett ORI-rendezvényekre.⁴⁷

Arra is akad példa, hogy az ORI kereste meg ajánlatával a potenciális hirdetőket. Jenőfi János „elvtársi üdvözléssel” 1987. január 30-án aláírt levelében a MÉH-nek felsorolta, hogy rendezvényeiken milyen szolgáltatásokat tudnak nyújtani. Ezek: reklámmolinó elhelyezése a koncerthelyszíneken, röplapjaik hátulján a MÉH reklámozása, műsorvezetők által a MÉH szolgáltatásaira való figyelemfelhívás reklámjátékok keretében, illetve a MÉH-et reklámozó szövegek felvétele zenés reklámmagnószalagokra, amelyeket a koncertek előtt vagy más rendezvények szünetében lejátszanának.⁴⁸ Ehhez hasonló ajánlattal megkeresték 1987. február 4-én a Vasedény Kereskedelmi Vállalatot is.⁴⁹ A már élő kapcsolatok ápolására is odafigyeltek. Az 1987. február 5-én kelt levelükben például megköszönték az IPV-nek, hogy támogatták a Korona Pódium produkcióit negyedmillió forinttal. Azt írták, ebből a pénzből egyebek mellett a nyugat-berlini Kabarett Klimperkasten budapesti vendégjátékát tudták biztosítani.⁵⁰

Az ORI ugyanakkor nemcsak más cégek hirdetéseit vállalta, hanem saját koncertjeit is reklámozatnia kellett, hogy minél több látogatójuk legyen. Ebben kulcsfontosságú szerepe volt a plakátolásnak, amit a nagy volumenű munkák esetében legtöbbször az állami kézben lévő Magyar Hirdető Vállalatra (MAHIR) bíztak, együttműködésükről pedig több dokumentum is keletkezett. Erre példa, amikor az ORI részéről Bulányi László, illetve Tar Mihály arra kérte a MAHIR-t, hogy a Neoton együttes 1986. szilveszteri BS-beli koncertjének plakátkihelyezését két héttel hosszabbítsa meg (ebben valószínűleg nemcsak az játszott közre, hogy a bevétel maximalizálására törekedtek, hanem az is, hogy a zenekart futtató Erdős Péterrel és az általa vezetett Pro Menedzser Irodával jó volt a kapcsolatuk).⁵¹ A minél nagyobb profit érdekében az iroda a Neoton és a Z'zi Labor esetében nem csak a plakátok kihelyezését ellenőriztette a helyi művelődési házakkal, játszási helyekkel és szervezőkkel, hanem – az addigi gyakorlattól eltérően, propagandatevékenységüket kibővítve – minden egyes településen 50-50 úgynevezett fekvő posztert is elhelyeztetett kirakatokban és további védett felületeken.⁵² Az ORI ugyanakkor a MAHIR-nél az 1987. augusztus 8-i székesfehérvári Bikini-koncerttel kapcsolatban megütközésének adott hangot, mert kevesellték a plakátokat, amelyek ráadásul fordítva

⁴⁷ MOL XXVI-I-67 7. d. 7005., 1–4 p.

⁴⁸ MOL XXVI-I-67 4. d. 696.

⁴⁹ MOL XXVI-I-67 4. d. 771.

⁵⁰ MOL XXVI-I-67 4. d. 774.

⁵¹ MOL XXVI-I-67 7. d. 6005. Erdős Péter kérésére az ORI intézkedett, hogy a koncertre a VIII. kerületi Luther utcai japán étterem 50 jegyet értékesítsen, mivel a Neoton előtt egy japán zenekar, a Shohjo-Tai is fellépett: MOL XXVI-I-67 7. d. 6232.

⁵² MOL XXVI-I-67 5. d. 3065.

(!) voltak felragasztva, s ezért nem állt szándékukban fizetni.⁵³ Az ORI-plakátokra való más plakátok elhelyezését ugyancsak sérelmeztek a MAHIR-nek írt 1987. január 15-i levélben. Ebben már a profitfeltétést fedezhetjük fel az ORI részéről, hiszen a rosszabb propaganda alacsonyabb nézőszámot vonhatott maga után. A Szent István körúton a szintén profitorientált Stúdium nyelvstúdió ragasztotta saját hirdetéseit az ORI plakátjaira, a másik eset a Váci utca és a Deák Ferenc utca találkozásánál lévő építkezési táblán történt, ott a Kassák Művelődési Ház „ragasztotta le” őket. Mindkét esetért az „átragasztók” elleni eljárás megindítását követelte Bulányi és Tar, továbbá közölték, hogy a leragasztott plakátjaikért nem fizetnek a MAHIR-nek rag- és térdíjat.⁵⁴

További konfliktus alakult ki, amikor 1987-ben két Dolly Roll-koncertet is le kellett mondani, mert az azokat hirdető plakátok egyáltalán nem érkeztek meg a helyszínekre. Ezért kérte Bulányi László és Tar Mihály azt, hogy a nyomda ne számlázza ki nekik a nyomtatás teljes összegét, csak a felét, mivel elmaradtak a koncertek. A levél utal a korábbi ilyen értelmű szóbeli megállapodásukra is, ezért joggal feltételezhetjük, hogy az ORI kérését a nyomda elfogadta.⁵⁵ A mai piacgazdasági helyzetben ugyanakkor elképzelhetetlen, hogy egy végsősoron nem teljesített vállalat akár csak felerészben is kifizessenek.

Az új technika adta lehetőségeket is igyekezett kihasználni az ORI saját koncertjeinek hirdetésében, amikor 1987. január 15-én Tar Mihály azt kérte a Kereskedelmi Szervezési Intézet újságírójától, Rajnai Évától, hogy a Teletext TV a Korona Pódium ORI által szervezett január-februári programját tegye ki az oldalára.⁵⁶ Az iroda szervezési és propagandaosztálya az egyes turnék előtt megkérhette a megyei napilapokat is, hogy közöljék, megyéjükben az adott zenekaroknak mikor lesznek koncertjeik. Így tett Tar Mihály is, amikor 1987. január 19-én a legtöbb érintett megyei napilapot arra kért, írjanak a Z'zi Labor esedékes februári fellépéseiről. Ezt jelen esetben leginkább annak fényében kérték, hogy akkor télen az időjárás viszonyok akadályozták az ORI-t a hatékony plakátolásban,⁵⁷ de ugyanezzel keresték meg a megyei sajtóorgánumokat a Bikini 1987. május-júniusi turnéjával kapcsolatban is.⁵⁸

A Balaton mint a nyári szocialista könnyűzenei biznissz fellegrára

A Balaton-parti zenezolgáltatás mindig is komoly bevételt jelentett az ORI-nak, ezért erről egy évre előre megkötötték a szerződéseket a különböző idegenforgalmi cégekkel. Így tettek 1986 decemberében is, amikor 1987 egészére vonatkozóan állapodtak meg a

⁵³ MOL XXVI-I-67 6. d. 4268.

⁵⁴ MOL XXVI-I-67 4. d. 321.

⁵⁵ MOL XXVI-I-67 5. d. 3148.

⁵⁶ MOL XXVI-I-67 4. d. 343. Az új idők szeleit jelentette az is más tekintetben, hogy magánvállalkozású jegyeladók is alkalmaztak, akiknek 5 százalékos jutalékot adtak 1987-ben, miután az eladott jegyek árát beküldték az ORI-ba. A jutalékot kötelező járuléklevonások terhelték: MOL XXVI-I-67 4. d. 121.

⁵⁷ MOL XXVI-I-67 4. d. 369.

⁵⁸ MOL XXVI-I-67 5. d. 2548.

Pannónia Szálloda és Vendéglátó Vállalattal, hogy megszervezik nekik a balatonboglári Kinizsi-kertben, illetve a Hullám Komplexumban a könnyűzenei fellépéseket.⁵⁹ Az ORI vállalta, hogy az engedélyeztetéseket a rendőri és tanácsi szerveknél elintézi, illetve hogy a műsorokat megszerkeszti, megszervezi, leszerződteti a művészeket, a fellépések személyi feltételeit biztosítja, valamint ha szükség van rá, művészeti vezetőt küld a műsorhoz. Továbbá kifizeti a művészek fellépti díjait és a kíséret személyzet bérét, és a megrendelőknek fotót készítenek, ha kérik. Az iroda a helyszínekről megfelelő színpadot és próbálási lehetőségeket, valamint öltözőhelyiségeket kért művészei számára, illetve a helyiségek előírászerű baleset- és érintésvédelmi biztosítását. Ha a műsornál nem volt jelen ORI-ügyeletes vagy művészeti vezető, akkor jelentést kellett írniuk a fellépő helyeken az üzletvezetőknek – elvileg azért, hogy a honoráriumot kifizessék, de még inkább azért, hogy hangulatjelentést írjanak a művészek produkcióiról. A szerződéses üzleteknek kellett továbbá a zenészek ingyen szállásról és ellátásáról, valamint útiköltségeik megtérítéséről gondoskodniuk. A műsorok jegybevétele a szerződéses üzleteket illette, de nyilván – erről azonban nem szól a dokumentum – az ORI előre kialkudott összegért vállalta a műsorok rendezését, valamint az iroda a költségeiért 20 százalékos kulturális járulékot számított fel.⁶⁰ Ugyanilyen szerződést kötöttek a Hungarhotels balatonfüredi önálló egységével is.⁶¹

Időnként a pozícióföltés indukálta az ORI megnyilvánulásait ezen a területen is. Kormos Sándor művelődési minisztériumi főosztályvezetőnek Bulányi László azért írt tiltakozó levelet, hogy ne adják meg a Somogy megyei székhelyű Dél-Balaton Kulturális Központnak a koncertrendezési jogot, mondván, hogy az ORI nagyon jól teljesített. Példaként hozta fel erre, hogy 1986-ban 169 706-an látogatták műsoraikat a Balaton térségében, ez 400 előadást jelentett, amelyek összköltsége 5 418 600 forintot tett ki, 6 873 300 forint bevételt hozott, így bruttó 1 454 700 forint hasznot realizáltak. Megemlézték, hogy 1987-ben visszaesett a szórakoztató jellegű műsorok látogatottsága, amit a fizetőképes kereslet csökkenésével magyaráztak, és szerintük ilyen helyzetben nem érdemes újabb rendező szerveknek (gmk-knak, szövetkezeteknek) engedélyt adni. Természetesen a maguk érdekeit igyekeztek védeni, amikor azt hangoztatták, hogy „Jelenleg úgy ítéljük meg, hogy sokkal több hivatásos rendező szerv van, mint amennyi szórakoztató műsorigény, így a hivatásos rendező szervek számának további növelésével az e területen jelentkező kedvezőtlen helyzet tovább romlik”.⁶² (Ez utóbbi jelentésben pusztán az nem érthető, miféle logika az, amely a konkurencia megjelenésétől a produktumok színvonalának csökkenését várja.) A tárca azonban a balaton rendező szervet támogatta, kérelmükhöz pozitívan álltak, csak azért akadékoskodtak, mert több megyére is szerettek volna megszerezni az állami beleegyezést a Balaton kiterjedtsége miatt, ezért az engedély megadása előtt kikérték a másik két megye (Zala és Veszprém) véleményét is.⁶³

⁵⁹ MOL XXVI-I-67 4. d. 347., 1 p.

⁶⁰ MOL XXVI-I-67 4. d. 347., 2–3 p.

⁶¹ MOL XXVI-I-67 4. d. 389.

⁶² MOL XXVI-I-67 5. d. 2418., 2 p.

⁶³ MOL XIX-I-9-dd (Művelődési Minisztérium Közművelődési Főosztály iratai) 39. d. 67222/1987.

Egy másik dokumentumban az áll, hogy Bardóczi Gyula, a Neoton dobosa nem vette igénybe az 1987-es nyári Balaton-környéki turnéjukon az ORI által 21 éjszakára lefoglalt szállásokat, ezért napi 200 forintot visszakapott szállásköltségre. Minden bizonnyal az iroda le is mondta a dobos szállását, így feleslegesen nem fizetett ki pénzt, ám a zenészeknek nem kellett elszámolnia. Vélelmezhető, hogy olcsóbban (talán ingyen is) meg tudta oldani a szállását a Balatonnál, ellenkező esetben ugyanis kérte volna, hogy egészítsék ki a szálláspénzt, ám erre utaló dokumentum nem található a MOL iratanyagában.⁶⁴ Így juthattak a gázsín felül – némi ügyeskedéssel – egyfajta többletjövedelemhez a zenészek. Ugyanezzel a lehetőséggel élt Pásztor László, a zenekar vezetője és gitárosa,⁶⁵ valamint Jakab György billentyűs is,⁶⁶ ami megerősíti a gyanút, hogy ők hárman egy szálláson lehettek valahol a Balaton partján.

Egy elvetélt ötlet: a Szórakoztatóműsor Felügyelőség alapítása – és a végjáték

Az ORI koncertszervezésben jócskán csökkent befolyását egy újabb kormányzati lépés, a Szórakoztatóműsor Felügyelőség tervezett létrehozása tette volna teljessé a nyolcvanas évek végén. Az ezt célzó minisztertanácsi rendelettervezet megalkotásával szemben ezért az iroda a lehető legnagyobb ellenállást fejtette ki, mert az elképzelés szerint az egykori monopolcéget is irányította volna a felügyelőség, noha a rendező iroda a művelődési tárca szakfőosztálya alá tartozott. Az ORI hivatalnokai azzal viszont egyetértettek, hogy a felügyelőség a könnyű műfaj előadóinak működési engedélyei felett rendelkezzen. Megjegyezték: „A hivatásos előadóművészek tevékenységével kapcsolatos hatósági feladatok egy szerv útján történő ellátása egységessé tenné a könnyűműfajban dolgozó művészekkel szemben a fegyelmi jogkör gyakorlását is.” A Bulányi László által Kormos Sándornak írt feljegyzés azt azonban nem támogatta, hogy egy kategóriába sorolják az országos hatáskörű szerveket, köztük az ORI-t és a tanácsi irányítású szerveket, mint például a megyei művelődési központokat. Nem vették jó néven azt sem, hogy tervezték a magánvendéglátóipari egységeknek a zenélés rendezési jogának megadását, mert „A programok esetleges kétértelmű szövege, pornó jellege [!], ízlésromboló eszközökkel vonzaná a közönséget. A tanácsok művelődési feladatokat ellátó szakigazgatási szerveinek munkáját, az ellenőrzést könnyítené, a művészi színvonalat védené az, ha e műsorokat is csak hivatásos rendezőszervek hozhatnának létre.” Megállapították azt is, hogy a szankciók közül a letiltás nem annyira hatásos, mint a bírságolás. Valamint azt a jogszabály-tervezetbeli anomáliát is felhozta a levél, hogy ha szó szerint lehetett volna értelmezni a tervezet szövegét, akkor egy tanácsi szerv egy országos rendező szerv által szervezett koncertet is letilthatott volna. Javasolták, hogy a megyei tanács végrehajtó bizottsági művelődési osztályai tilthassák be a művészeket a megyékre vonatkozóan, de az országos tiltást csak a felügyelőség adhatta ki. Annak a megtiltását is szorgalmazták, hogy a kulturális ágaza-

⁶⁴ MOL XXVI-I-67 5. d. 3014.

⁶⁵ MOL XXVI-I-67 5. d. 3015.

⁶⁶ MOL XXVI-I-67 5. d. 3016.

ton kívül működő gazdasági egységek (szövetkezetek, társulások), melléktevékenységként műsorrendezéssel foglalkozzanak, valamint szemére hányták az NKI-nak a rendelettervezet kapcsán, hogy „már alig elviselhető mértékben fékezi és drágítja az impresszálást, kizárja a lehetséges alternatívákat és meggátolja a verseny lehetőségét”. Javasolták továbbá az alkalmi rendezőszervek kizárását a külföldi zenekarok, előadók felléptetésében, és azt is, hogy ezek ne rendezhessenek reklámműsort. Azzal sem értettek egyet, hogy az Országos Filharmónia könnyűzenei produkciókat is rendezhessen, mert – mint írták – nem biztos, hogy „politikailag és erkölcsileg” meg tudják ítélni ezeket a produkciókat.⁶⁷

Mindezen polémiát azonban feleslegessé tette a történelem. Az ORI monopóliumhelyzete pedig nem hogy végleg megszűnt, de magát az intézményt is felszámolták a rendszerváltás után. Így 1991. június 30-án végérvényesen a múlté lett a szocialista könnyűzenei koncertezés szféráját több mint 30 évig uraló vállalat.

⁶⁷ MOL XXVI-I-67 5. d. 3856., a levél minden idézete: 2 p.